

Benjamin Hedžić*

Vjeronauk/vjeronauka kao izborna obaveza svakog učenika u Kantonu Sarajevo

Sadržaj

1. Uvod
2. Kratki historijat
3. Trenutno stanje predmeta Vjeronauka u Kantonu Sarajevo
4. Odnos predmeta Vjeronauka prema alternativnim predmetima Kultura religija i Društvo/Kultura/Religija
5. Zaključak: opravdanost postojanja predmeta

1. Uvod

Da li učenici trebaju ili ne stjecati vjersko obrazovanje tokom redovnog nastavnog procesa, ili vjersko obrazovanje treba ostaviti u okvirima vjerskih zajednica? Provodeći malo ispitivanje¹ stavova učenika u srednjoj školi, da li rado pohađaju predmet Vjeronauku, dobiveni odgovor kod svih ispitanika bio je DA.

U nastavku ću prikazati faktičko stanje predmeta Vjeronauka u Kantonu Sarajevo, slijedi historijski prikaz i pojašnjenje odnosa predmeta Vjeronauka i predmeta Kultura religija odnosno Društvo/Kultura/Religija. Na kraju ću pokušati pokazati da li postoji opravdanost uvođenja predmeta Vjeronauka u nastavni proces. Budući da je obrazovanje u Bosni i Hercegovini heterogeno i ovisno o politici nižih nivoa vlasti, ovdje će se isključivo prikazati stanje u Kantonu Sarajevo.

2. Kratki historijat

Pravo na slobodu vjeroispovijesti kao jedno od osnovnih ljudskih prava, priznato je u gotovo svim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima: Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima², Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima³, Konvenciji o pravima djeteta⁴, a ove

* Autor je doktorant Glotodidaktike na Univerzitetu u Zagrebu i trenutno je na funkciji direktora Gimnazije Obala Sarajevo.

¹ Anketiranje provedeno u Gimnaziji Obala kao priprema za ovaj tekst. Ispitano 50 učenika ove škole koji redovno pohađaju predmet Vjeronauka.

² Čl. 18 st. 3 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.

³ Čl. 9 st. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Evropski sud za ljudska prava.

odredbe u svoju strukturu preuzeo je i Ustav BiH⁵. Svi navedeni dokumenti garantiraju pravo na vjerovanje i ispoljavanje vjere kao slobodu pojedinca da individualno ili kolektivno, javno ili privatno, ispoljava svoje vjerovanje vjeroispovijedanjem, obavljanjem obreda, pohađanjem službe i vjerskom nastavom.

Historijski gledano vjeronauka je svoj put u nastavni proces redovne školske nastave našla jednako sa tranzicijskim periodom političkog uređenja zemlje. Vjerovatno prateći sve gore navedene dokumente, prvobitno kao fakultativni i jedini predmet koji se bavi izučavanjem vjere u nekoliko svojih varijeteta, a prema potrebama vjerskih opredjeljenja učenika.

Tako je po prvi put predmet Vjeronauka uveden u obrazovni sistem u Kantonu Sarajevo NPiP-om 1994/1995. godine⁶ u osnovne škole, kao fakultativni predmet, jedan sat sedmično. Prvih godina ocjena nije ulazila u prosjek. Od školske 2001/2002. godine kad predmet Vjeronauka dobiva izbornu-obavezujući status, ocjena ulazi u prosjek općeg uspjeha. Školske 2007/2008. godine predmet Vjeronauka je uveden i u srednje škole u Kantonu Sarajevo.

Od školske 2011/2012. godine uveden je izbornu-obavezni nastavni predmet Društvo/Kultura/Religija (osnovna škola), odnosno Kultura religija (srednja škola) za učenike koji ne pohađaju nastavni predmet Vjeronauka i realizuje se od prvog do devetog razreda osnovne škole, te od prvog do četvrtog razreda srednje škole. Učenicima su date sljedeće mogućnosti:

- pohađanje nastavnog predmeta Vjeronauka/Vjeronauk,
- pohađanje nastavnog predmeta Društvo/Kultura/Religija (osnovna škola), odnosno Kultura religija (srednja škola),
- nepohađanje niti jednog od dva navedena predmeta.

Za učenike koji su se opredijelili da ne pohađaju niti jedan od dva ponuđena izbornu-obavezna predmeta, škola je bila dužna osigurati nadzor nastavnika. Od školske 2013/2014. godine roditelji/staratelji učenika od prvog do četvrtog razreda osnovne škole imaju mogućnost izbora jednog od dva izbornu-obavezna nastavna predmeta Vjeronauka ili Društvo/Kultura/Religija, a od petog do devetog razreda imaju mogućnost izbora jednog od sljedećih nastavnih predmeta: Vjeronauka, Društvo/Kultura/Religija ili Zdravi životni stilovi. U srednjim školama imaju mogućnost izbora jednog od dva izbornu-obavezna predmeta - Vjeronauka ili Kultura religija.

Okvirni zakon predvidio je da će škola unapređivati i štititi vjerske slobode, toleranciju i kulturu dijaloga kao i to, da se treba imati na umu različitost/vjerovanja u BiH, te da će učenici pohađati časove Vjeronauke samo ako su u skladu s njihovim uvjerenjima ili uvjerenjima njihovih roditelja.⁷

Budući da se od samog početka uvođenja predmeta Vjeronauka samo deklarativno vodilo računa o grupaciji učenika koji nemaju vjersko opredjeljenje, odnosno onima koji ne vjeruju ili imaju drugačiji pogled na vjeru i interese za više njih, u nekoliko navrata, a kako bi se došlo do gore navedenog konsenzusa u predmetima, pokušano je javnim raspravama, konferencijama ili

⁴ Čl. 14 st. 1 Konvencije o pravima djeteta, Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 20. 11. 1989.

⁵ Čl. 2 st. 3g Ustava BiH.

⁶ Nastavni plan i program s integriranim zajedničkim jezgrom, *Sl. nov. KS* 11/94.

⁷ Čl. 9. st. 1 i 2 Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, *Sl. nov. BiH* 59/03.

stručnim sastancima ukazati na potrebu uvođenja alternativnog predmeta. Tako je, na primjer, 2009. godine u Sarajevu održana konferencija u organizaciji Ministarstva obrazovanja i nauke KS i Odjela za obrazovanje Misije OSCE-a u BiH na kojoj su razmjenjivana iskustva u vezi sa organiziranjem nastave alternativnog predmeta za učenike koji ne pohađaju nastavu vjeronauke ili Međunarodna stručna konsultacija u organizaciji Goethe-Instituta i Udruženja građana za međureligijski mirotvorni rad ABRAHAM, a uz podršku i pod pokroviteljstvom Ureda visokog predstavnika (OHR) i organizacije UNESCO u Sarajevu o uvođenju predmeta Kultura religija u bosanskohercegovačke škole. Uvođenje ovakvog *balansnog* predmeta predlagale su i vjerske zajednice u čijoj je nadležnosti do tada bilo i učenje vjeronauke u školama u Kantonu Sarajevo, upravo da bi se izbjegla diskriminacija učenika koji ne pohađaju vjeronauku.

Skupština Kantona Sarajevo je 2012. godine usvojila izmjene i dopune Zakona o osnovnom obrazovanju i odgoju čime je i zvanično regulirano pitanje Vjeronauke i alternativnog predmeta, a ispoštovana i presuda Ustavnog suda Federacije BiH kojom je prvobitno bilo utvrđeno da je član 3. važećeg Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju u dijelu koji glasi "škola će omogućiti polaganje drugog srodnog nastavnog predmeta o etici i/ili religiji", nije u saglasnosti s Ustavom FBiH.⁸

3. Trenutno stanje predmeta Vjeronauka u Kantonu Sarajevo

Prema evidenciji koja se vodi u EMIS-u (Education Management Information System) i onoj koja se vodi u Prosvjetno-pedagoškom zavodu Kantona Sarajevo u školskoj 2016/17. godini od ukupnog broja učenika (51110 upisanih učenika u svim razredima osnovne i srednje škole) oko 80% učenika srednjih škola biralo je jedan od predmeta Vjeronauka dok je oko 20% učenika biralo predmet Kultura religija. U osnovnim školama u Kantonu Sarajevo oko 85,5% učenika je u 2016/17. godini biralo jedan od predmeta Vjeronauka, dok je 12% biralo predmet Društvo/Kultura/Religija, a samo cca. 2,5% učenika biralo je predmet Zdravi životni stilovi. Gledajući po potpredmetnoj strukturi, u osnovnim školama je u 2016/17. godini 84,16% učenika pohađalo islamsku vjeronauku, 1,36% učenika katoličku vjeronauku, a samo 7 učenika ili 0,02% pravoslavnu vjeronauku. U ovoj školskoj godini nije zabilježeno da su učenici birali vjeronauku nekog drugog vjerskog opredjeljenja.⁹ Ni u srednjim školama situacija nije značajno drugačija. Od ukupnog broja upisanih učenika njih 77,38% pohađalo je islamsku vjeronauku, 1,78% učenika katoličku vjeronauku, a samo 5 učenika ili 0,03% pravoslavnu vjeronauku. U ovoj školskoj godini ni ovdje nije zabilježeno da su učenici birali predmet Vjeronauka nekog drugog vjerskog opredjeljenja.¹⁰

⁸ Presuda o utvrđivanju ustavnosti člana 3 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju, koji je donijela Skupština Kantona Sarajevo (*Sl. nov. KS* 31/11), br. U-39/11 od 06. 11. 2012, *Sl. nov. F BiH* 4/13.

⁹ Izvještaj o broju učenika koji pohađaju nastavu izbornu-obaveznog predmeta Vjeronauka/Vjeronauk, Društvo/Kultura/Religija ili Zdravi životni stilovi, kao i broj sati koji se realizira u osnovnim školama Kantona Sarajevo u školskoj 2016/17, br. 11/1-02-38-1037/16 od 09. 12. 2016, s. 7.

¹⁰ Izvještaj o broju učenika koji pohađaju nastavu izbornu-obaveznog predmeta Vjeronauka/Vjeronauk, Društvo/Kultura/Religija ili Zdravi životni stilovi, kao i broj sati koji se realizira u osnovnim školama Kantona Sarajevo u školskoj 2016/17. godini, br. 11/1-02-38-1037/16 od 05. 12. 2016, s. 6.

Zanimljivo je, međutim i to, da pri upisu naziva predmeta u svjedodžbe učenika, iako se predmet službeno naziva Vjeronauka/Vjeronauk¹¹, nema jedinstvenog stava. Tako se analizom Centralne baze podataka EMIS da zaključiti heterogenost kod naziva za predmet. Učenicima se tako umjesto službenog naziva za predmet Vjeronauka nerijetko upisuje naziv: Islamska vjeronauka, Katolički vjeronauk, Pravoslavna vjeronauka, Vjeronauka/Vjeronauk ili samo Vjeronauk.¹² Ovakav način upisa predmeta nije utemeljen i predstavlja kršenje važećih standarda i normativa.

4. Odnos predmeta Vjeronauka prema alternativnim predmetima Kultura religija i Društvo/Kultura/Religija

Iako se uvođenjem predmeta Kultura religija i Društvo/Kultura/Religija u Kantonu Sarajevo težilo stvaranju balansa i nuđenju učenicima alternative, ukoliko ne žele da imaju samo jedno vjersko obrazovanje, nego da saznaju više o svim monoteističkim vjerama, vremenom je došlo do neujednačenog pristupa u izučavanju oba predmeta. Naime, slijedeći zakonske odredbe, škole su dužne na početku školske godine, odnosno pri upisu učenika u školu, sve učenike anketirati o tome da li žele izučavati jednu od vjeronauka ili pak žele da izučavaju neki od alternativnih predmeta. Pohađanje predmeta je obavezno, ali je učenicima ostavljena mogućnost izbora predmeta.

Ovakav način odabira obaveznih-izbornih predmeta dovodi do neujednačenosti u broju učenika po odjeljenju. Tako se npr. može desiti da se u jednom odjeljenju samo dva ili tri učenika opredijele za Vjeronauku, a ostalih 25 za neki od alternativnih predmeta ili obrnuto. Moguća je, dakle, situacija u kojoj se samo mali broj učenika opredijeli za neki od alternativnih predmeta, a većina učenika izabere predmet Vjeronauka. Pri tome se oni učenici koji izaberu predmet Vjeronauka dijele dalje na podgrupe ovisno o tome koju vjeronauku su odabrali. U ovom slučaju škola je dužna prema Pedagoškim standardima i normativima¹³ odjeljenje dijeliti u dvije ili više grupa.

Prema ovim aktima u dijelu stručne ili opće obrazovne nastave predviđena je podjela odjeljenja u grupe. Broj učenika u grupi definiran je navedenim Nastavnim standardima i normativima. Ukoliko je broj učenika jednog odjeljenja/grupe manji od propisanog minimuma, škola je dužna organizirati instruktivnu nastavu sa 50% časova iz NPiP-a. To bi konkretno značilo da, škola ne može formirati grupu s rednovnom nastavom, ukoliko u jednom razrednom odjeljenju samo 5 učenika izabere Kulturu religija ili recimo jednu od vjeronauka. Za taj broj učenika se nudi dodatna nastava sa 50% časova u sklopu vannastavnih aktivnosti ili pak odlukom Nastavničkog vijeća se može učenik osloboditi od pohađanja nastave. U toj bi situaciji učenik, ukoliko je to moguće, vanredno pohađao nastavu, i taj bi mu se predmet uz verificiranje ocjene priznao.

Postoji i mogućnost spajanja grupa pojedinih učenika iz razrednih odjeljenja jednog razreda ukoliko to dozvoljava raspored nastavnih sati. Tako npr. iz pet odjeljenja jednog razreda po recimo tri učenika daje jednu grupu od 15 učenika koji onda nastavu mogu pohađati redovno, ili pak recimo dvije grupe po 17 učenika, tako da onda nastavu zajedno slušaju 34 učenika u

¹¹ Nastavni plan i program za Predmet Vjeronauka/Vjeronauk.

¹² Nazivi preuzeti iz EMIS (Education Management Information System).

¹³ St. 2.1 Pedagoških standarda i normativa za srednje obrazovanje (*Sl. nov. KS 23/04*) i čl. 4.1 Pedagoških standarda i općih normativa za osnovni odgoj i obrazovanje i normativa radnog prostora, opreme, nastavnih sredstava i učila po predmetima za osnovnu školu, *Sl. nov. KS 16/07*.

razredu. Formiranje odjeljenja i grupa na početku školske godine nadležnost je pedagoške službe svake škole.

Međutim, iz ovih odredbi, dopisom resornog ministarstva,¹⁴ a na zahtjev Rijaseta Islamske zajednice u BiH¹⁵, izdvojen je predmet Vjeronauka, ali ne i ostali alternativni predmeti, odnosno neki od drugih predmeta čiji nastavni plan i program nudi mogućnost podjele učenika na grupe. Tako se ovo izuzeće odnose samo na predmet Vjeronauka. Ovakav pristup resornog ministarstva zasigurno je dalo signal da predmet Vjeronauka u Kantonu Sarajevo ima poseban značaj. Međutim, iako se NPP-om jasno predviđa da se i alternativni predmeti bave tematikom vjerskih pitanja i historijskih osvrti, u poređenju sa drugim monoteističkim vjerama ostalo je nejasno, zbog čega alternativni predmeti nisu u fokusu djelovanja vjerskih zajednica i zbog čega se dovode u konkurentni položaj sa predmetom Vjeronauka.

5. Zaključak: opravdanost postojanja predmeta

Iako zasigurno postoje mnogi argumenti koji idu u prilog ukidanja predmeta Vjeronauka ili barem njegovog dislociranja iz obaveznih u fakultativne predmete, rezultati postignuti u okvirima izučavanja ovog predmeta kod učenika i izuzetna aktivnost nastavnog kadra opravdava njegovu postojanost. Na nivou Kantona Sarajevo dokimološki gledano prosječna ocjena koju su učenici postigli u protekloj školskoj godini izuzetno je visoka.¹⁶ Ovako visoka procjena učeničkog znanja trebala bi da nam ukazuje ukoliko je ocjenjivanje bilo objektivno, da su učenici iz oblasti ovog predmeta postigli visok nivo usvojenog znanja, kompetencija i vještina.

Pored toga ne treba zanemariti ni činjenicu da su vjerske zajednice u BiH itekako zainteresirane ne samo za vjersko podučavanje u okvirima vjerskih zajednica, nego i za oblast vjerskog podučavanja u školskom sistemu. Ovakav pristup dovodi do značajnog ulaganja u edukaciju vjeroučitelja, nastavnih pomagala i sredstava, kao i u oblast vannastavnih aktivnosti, poput projekata, takmičenja i zabavno-revijalnih nastupa. Sve te aktivnosti svakako utječu na prestiž, položaj i strukturu predmeta, a učenicima su nedvojbeno ekstrinzična motivacija za pohađanje ovog predmeta, što se da nedvojbeno već na prvi pogled zaključiti.

¹⁴ Dopis o realizaciji nastave iz predmeta Vjeronauka, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS br. 11-04-38-sl./14 od 09. 07. 2014.

¹⁵ Predmet: Problem spajanja odjeljenja za polaznike vjeronauke, Rijaset Islamske zajednice u BiH br. 02-08-2-1668/14 od 03. 07. 2014.

¹⁶ Podaci preuzeti iz EMIS (Education Management Information System) za školsku 2016/17.